

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

جامعة المصطفى العالمية

مؤسسه‌ی عالی علوم انسانی

پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد تبلیغ و ارتباطات

نقش نماز جمعه در تبیین مصالح اجتماعی

استاد راهنما: حجة الاسلام والمسلمین آقای محمد رضا آقای

استاد مشاور: جناب آقای مجید طرقي

دانش پژوه: قاسم امیرمجاهدي

سال ۱۳۸۹-۹۰

تقدیم

این تلاش ناچیز از کم‌ترین بنده، هدیه‌ای است ناقابل به پیشگاه مقدس انوار چهارده معصوم علیهم‌السلام، هادیان عالم بشریت که سرسلسله‌ی آنان وجود مبارک، عقل کل و هادی سبیل، خاتم رسل، محمد مصطفی (ص) و آخر آنان ودیعه‌ی آسمانی، ختم اوصیاء حضرت ولی عصر ارواحنا فدای که چشمان منتظرین واقعی را به نور ظهورش روشن می‌سازد و به همه‌ی منتظرین درک حضورش را نصیب فرماید.

آمین یا رب العالمین

تقدیر و تشکر

حمد و سپاس خداوند متعال را که با ارسال رسل و انزال کتب بشر را از وادی ضلالت به سوی اسلام سهله و سمحه که اتم و اکمل ادیان است، هدایت فرمود. و سلام و درود بی پایان بر رابطه‌ی فیض سرمدی، محمد مصطفی (ص) و خاندان پاکش.

تقدیر و تشکر از استاد محترم جناب حجة الاسلام والمسلمین آقای محمدرضا آقایی دام عزّه که به عنوان استاد راهنما در این پژوهش با دقت و حوصله‌ی وافر این حقیر را در ساختار و ارائه‌ی رساله رهنمون و یاری فرمودند و نیز استاد گرانقدر جناب آقای مجید طرقی که هم در تحصیل و هم مشاوره زحمات زیادی را متحمل شده‌اند قدردانی می‌نمایم.

جزاه الله خیر الجزاء

پیشگفتار

مسائل اعتقادی و باورهای دینی در هر زمان در جامعه‌ی مذهبی اهمیت فوق‌العاده داشته و دارد و از مباحث اصلی جامعه محسوب می‌شود. خصوصاً در عصر ما که علوم و ارتباطات موجب پیدایش بحران‌های معنوی گشته این مباحث جایگاه ویژه‌ای پیدا کرده است.

امروزه بشر در بعد معرفتی دچار علم‌زدگی، نسبی‌گرایی و عدم ثبات در آرا و عقاید، در بعد روانی دچار تردید، افسردگی، اضطراب، فقدان آرامش و از خود بیگانگی، از جهت اخلاقی گرفتار خصلت‌های ناهنجار، از لحاظ خانوادگی دچار از هم پاشیدگی، از نظر اجتماعی و سیاسی گرفتار مسائلی چون هرج و مرج بین‌المللی، اوقات فراغت، مشکلات اقتصادی و ... و از لحاظ فردی گرفتار بی‌ثباتی، شک و تردید گشته است.

علم‌زدگی افراطی و ناتوانی از شناخت نیازمندی‌های انسان هر صاحب خردی را بر آن می‌دارد که راه صحیح را از منبع زلال دین یافته تا راه رسیدن به رفع نگرانی‌ها و رسیدن به حیات طیبه و سعادت دنیا و آخرت برای طالبان حق تضمین شود. زیرا زندگی دریای موجی است که هر آن

خطر غرق شدن در آن انسان را تهدید می‌کند و ناچار باید از این دریا عبور کند و وسائل ایمنی را همراه برداشت و خود را مجهز کرده و نیاز ضروری بشر به ایمان و نقش آن در زندگی انسان‌ها به قدری حساس و ضروری است که دانشمندان روان شناس آن را نیاز ضروری بشر بیان کرده‌اند که تا آن را نیابد آسایش نیابد زیرا ایمان آرمان بخشیدن به زندگی است.

آن کس که در راه خودشناسی گام بردارد به خداشناسی دست خواهد یافت و در مرحله‌ی آخر به تکامل نفس و فردیت خود نائل می‌گردد. قرآن مجید درباره‌ی نقش ایمان در زندگی انسان تعبیر جالبی دارد، می‌فرماید: و من اعرض عن ذکری فان له معیشتة ضنکاً^۱. هر کس از یاد خدا غفلت ورزد و از ایمان و دین روی بگرداند زندگی او سخت و رنج‌آور و ناگوار خواهد بود. زندگی ناگوار و همراه با نگرانی نتیجه‌ی بی‌ایمانی و نداشتن قرارگاه فکری و معنوی است و رهایی از این غرقاب هولناک و نجات از نگرانی‌ها بحث از نماز جمعه در رابطه با مصالح اجتماعی را ضروری نشان می‌دهد.

این نوشتار بر آن است تا این رابطه را به نحو مطلوب و جذابی بیان کند که نقش نماز جمعه در جامعه و جایگاه این فریضه و تأثیرگذاری آن در چه حدی است تا جامعه در اقامه‌ی هر چه بهتر و باشکوه‌تر این فریضه در جلب رحمت الهی و قرب ذات حضرت ذوالجلال پروردگار متعال توشه‌ای از مواهب زندگی و حیات طیبه بردارد. در این پژوهش تلاش شده تا آسیب‌ها در جامعه شناخته و با استفاده از آیات کلام وحی و روایات معصومین (علیهم‌السلام) راه درمان بیماری از خود بیگانگی ارائه شود. در این پژوهش سعی شده نماز جمعه در ابعاد مختلف فرهنگی و هنری و اقتصادی و سیاسی و اجتماعی از دیدگاه دانشمندان و جامعه‌شناسان تحلیل و مورد کنکاش قرار گیرد و نسبت

^۱ سوره‌ی طه، آیه‌ی ۱۲۴

به مصالح جامعه و تشخیص آن همراه با زمان بر اساس رهنمودهای دینی با استفاده از نظریات صاحبان اندیشه و تطبیق با آیات کلام الله مجید و روایات منقوله از سنت پیامبر اسلام (ص) انسان را به خداوند مرتبط سازد، تا اجتماع به مقصد واحدی که هدف خلقت است نائل گردد.

فصول مورد تحقیق در چهار بخش تنظیم شده بدین طریق:

۱- فصل اول: کلیات و مفاهیم

۲- فصل دوم: جامعه و مصالح اجتماعی

۳- فصل سوم: نماز جمعه از دیدگاه آیات و روایات

۴- فصل چهارم نماز جمعه و مصالح اجتماعی

امید که مورد استفاده و راه‌گشای پویندگان راه حق که همان صراط مستقیم است، خصوصاً جوانان و طالبان علم و دانش قرار گیرد.

فهرست مطالب

مقدمه

۲ ساختار تحقیق
۳ ضرورت تحقیق
۳ روش تحقیق
۴ پیشینه‌ی تحقیق
۴ موانع و مشکلات تحقیق
۵ اهداف تحقیق
۵ سؤالات تحقیق
۵ الف) سؤال اصلی
۵ ب) سؤالات فرعی
۶ فرضیه‌ی تحقیق

فصل اول : کلیات

۷ مفهوم نماز جمعه
۱۲ مفهوم مصلحت
۱۳ مفهوم جامعه

۲۰ رابطه‌ی فرد و اجتماع

۲۱ عوامل تحکیم‌بخش در جامعه‌ی اسلامی

فصل دوم: جامعه و مصالح اجتماعی

۲۳ بحث جامعه و تأثیر آن بر افراد

۲۴ ملاک تمایز و اختلاف جوامع چیست؟

۲۸ ارتباط فرد و جامعه چه تأثیری در تغییر شخصیت فرد دارد؟

۳۲ عوامل مؤثر در رشد و تعالی جامعه

۳۳ رابطه‌ی فرد و اجتماع همانند رابطه‌ی اجزاء بدن است.

۳۶ اجتماع و تحولات آن

۳۹ تنظیم رفتارهای اجتماعی

۴۲ روش برخورد با پدیده‌های اجتماعی

۴۳ ائمه‌ی جمعه و پدیده‌های مخرب اجتماعی

۴۵ راهکارهای کلی

۴۶ راهکار جلوگیری از پدیده‌های مخرب اجتماعی

۵۰ کدامیک از نهادهای اجتماعی تأثیر بیشتری در رشد جامعه دارد؟

۵۲ نهاد آموزش در صدر اهمیت است.

۵۴ آسیب‌پذیری انسان در زندگی

- ۵۵ خطر شرک به خداوند
- ۵۶ کنترل خشم و غضب
- ۵۷ ظلم و ستم
- ۵۷ نقش حسد و خشم و غضب در اضمحلال ایمان
- ۵۸ آسیب‌شناسی
- ۶۲ وابستگی انسان به خداوند به چه مقدار است؟

فصل سوم: نماز جمعه از دیدگاه آیات و روایات

- ۶۵ نماز گوهری ارزشمند
- ۶۹ هدف جن و انس در نظام تشریح
- ۷۳ چگونه میتوان به حکمت عبادات راه یافت؟
- ۷۴ باید عاشق عبادت بود
- ۷۷ حقیقت نماز
- ۷۹ نماز یاد خدا نسبت به بنده
- ۸۰ (۲) روشنی دل
- ۸۰ (۳) آرامش قلب
- ۸۱ (۴) خشیت و ترس از خدا
- ۸۱ (۵) بصیرت یافتن و شناخت شیطان

- ۸۱ بخشش گناهان
- ۸۲ حکمت و علم
- ۸۲ عشق به خداوند آرامش در مدیریت
- ۸۳ انواع تأثیرات نماز
- ۸۶ اثر یاد خدا در روح و روان انسان
- ۸۷ تأثیر نماز بر احساس امنیت روانی
- ۸۹ آیات دال بر فضیلت نماز
- ۹۰ فضیلت نماز جماعت
- ۹۷ اثبات مشروطیت نماز یویه به جماعت
- ۱۰۲ فضیلت جمعه و احادیث شیعه

فصل چهارم: نماز جمعه و مصالح اجتماعی

- ۱۱۱ جایگاه و اهمیت نماز جمعه
- ۱۱۵ امام جمعه و مصلحت نظام و مردم
- ۱۱۶ رسالت تبیین و تحلیل مسائل سیاسی در نماز جمعه
- ۱۱۸ نماز جمعه بهترین جایگاه برای مسائل سیاسی
- ۱۲۰ متغیر بودن مصلحت و مفسده مبتنی بر صدور احکام است
- ۱۲۲ برکات نماز جمعه

- ۱۲۴..... نماز جمعه و تهاجم فرهنگی
- ۱۲۵ اهداف مورد هجوم دشمن
- ۱۲۸..... نماز جمعه و دفاع از اعتقادات دینی
- ۱۲۹..... کارآمدی نظام و امیدواری مردم به آینده
- ۱۲۹ نقش نماز جمعه در دفاع از توانمندی‌ها و موفقیت‌های نظام
- ۱۳۰..... انزوای جمهوری اسلامی و قطع رابطه با ملت‌ها
- ۱۳۰ نماز جمعه و ایجاد وحدت بین ملت‌ها
- ۱۳۱..... نقش نماز جمعه و جماعت در اتحاد ملی
- ۱۳۳..... علت نام‌گذاری روز جمعه به نام جمعه چیست؟
- موقعیت و اهمیتی که نماز جمعه نسبت به سایر عبادات جمعی در نظام اسلامی
- ۱۳۳..... دارد اینگونه بیان شده
- ۱۳۴..... چرا در نماز جمعه خطبه قرار داده شده است؟
- ۱۳۴..... تاثیرات نماز جمعه پس از پیروزی انقلاب اسلامی
- ۱۳۶..... بررسی علل تفرقه
- ۱۳۶ ریشه یابی و آسیب شناسی اختلافات از منظر قرآن
- ۱۳۸ انواع اختلافات بشری
- ۱۴۱ ریشه‌های اختلافات بشری

آثار زیان‌بار اختلاف و تفرقه	۱۴۳
نماز جمعه و اصلاح فرهنگ عمومی	۱۴۴
نقش نماز جمعه در نوآوری	۱۴۸
نوآوری و شکوفایی در نماز جمعه	۱۴۹
نماز جمعه و پاسداری از مرزهای فرهنگ عمومی	۱۵۰
رسالت تربیتی و تزکیتی نماز جمعه	۱۵۳
خاتمه و نتیجه‌گیری	۱۵۶
فهرست منابع	۱۶۰

مقدمه

انسان موجودیست اجتماعی و در ارتباط با یکدیگر به صورت فطری که جزء نیاز ضروری و استمرار حیات وی محسوب می‌شود. این رابطه باید ضابطه‌مند و قابل عمل برای تک‌تک افراد جامعه‌ی بشری و در طریق تسهیل و سیر حیاتی انسان‌ها قرار گیرد.

قطعاً این ضوابط به صورت قانون در امور رفتاری جامعه باید از طرف کسی باشد که به تمام زوایای زندگی انسان‌ها آگاهی داشته باشد و تمام انسان‌ها را در برخورداری از حقوق اجتماعی مساوی بنگرد و این جز خالق موجودات ذات اقدس ذوالجلال نمی‌تواند باشد.

بیان‌کننده‌ی مصالح اجتماعی شرع مقدس است و خدای متعال؛ و اخذ و ابلاغ مصالح از طریق وحی در طول دوران زندگی انسان‌ها بر عهده‌ی انبیاء عظیم‌الشأن بوده که در هر دوره و ازمنه‌ای از طرف آن بزرگواران به بشر ابلاغ گردیده تا خاتم پیامبران حضرت محمد بن عبدالله (ص). این مصالح در کتاب وحی قرآن کریم که «فیه تبیان کل شیء»^۱ است، تا پایان عمر جهان برای انسان‌ها

^۱ نزلنا علیک الكتاب تبیاناً لكل شیء { ما قرآن را برای تو (پیامبر) فرستادیم تا حقیقت هر چیز را روشن کند. }

قابل عمل است و در صورت عمل به این دستورات حقوق انسان‌ها به نحو مطلوب تأمین می‌شود و هدف خلقت و آفرینش که رسیدن به کمال و سعادت است، محقق می‌گردد.

در این نوشتار سعی شده است با استفاده از کتاب و سنت، آثار مترتب بر نماز اعم از فرادا، جماعت و جمعه بیان شود تا مکلفین گرامی از نتایج آن فریضه برخوردار شوند و مواهب وحدت-آفرین نماز جمعه و آسیب‌ها و چالش‌های آن مورد بررسی قرار گرفته است.

ساختار تحقیق

بیان مسئله:

با توجه به اینکه فراخوان نماز جمعه (یا ایها الذین آمنوا اذا نودی للصلاة من یوم الجمعة) حضور میلیون‌ها انسان مؤمن را در سراسر کشور به دنبال دارد و زیباترین جلوه‌ی حضور امت مسلمان در عرصه‌های مختلف عبادی، سیاسی است. آگاهی‌بخشی و اطلاع‌رسانی به مردم از عوامل بسیار مهم در رشد سیاسی، اجتماعی محسوب می‌شود. امامان جمعه مؤمنین را به وظیفه‌ی خود که حفظ نظام و مصالح اجتماعی است آشنا و مسائل و حوادث واقعه را متذکر می‌شوند و هدف از اقامه‌ی نماز جمعه در هر هفته آگاهی‌بخشی است تا آنچه مصلحت امت اسلامی است از زبان خطیب جمعه وارد کوچه و بازار و درون منازل می‌شود و جامعه را حساس و بیدار نگاه دارد.

از آنجا که جامعه‌ی بشری در زندگی فردی و اجتماعی گرفتار مشکلات و بحران‌های زیادی هستند و مکاتب وابسته با استکبار جهانی در حل مشکلات جوامع راه به جایی نبرده و موجب سردرگمی و بی‌اعتقادی به امور معنوی گردیده و با تهاجم فرهنگی جامعه‌ی اسلامی خصوصاً

جوانان و ملت انقلابی ایران اسلامی را هدف قرار داده‌اند این نوشتار بتواند نقش مؤثری در تحکیم مبانی دینی و مصالح اجتماعی ایفا نماید ان شاء الله.

ضرورت تحقیق

عصر حاضر در جامعه‌ی اسلامی که عضوی از جامعه‌ی جهانی است و عصر انفجار اطلاعات نامیده شده و ابزارهای مختلف اطلاعاتی و نرم‌افزاری و شبکه‌های صوتی و تصویری جایی و فرصتی برای تحقیقات در موضوع خاص مثل: ”نقش نماز جمعه در تبیین مصالح اجتماعی و امثال آن“ باقی نگذاشته است، ضروری است در حد امکان و نیاز جامعه به صورت مختصر، با محتوای سازنده و جذاب در طریق ایجاد راه‌حل در رفع مشکلات جامعه و مصالح بندگان خدا با استفاده از کلام نورانی کتاب آسمانی قرآن مجید و روایات و کتب معتبره در راستای تزکیه و آگاهی‌بخشی مضاعف اجتماعی که هدف انبیاست از جایگاه رفیع نماز جمعه و تبیین و مصالح عباد در هر هفته با بیان مسائل آگاهی‌بخش در جهت اهداف نظام اسلامی مطابق با فطرت پاک و سرشت توحیدی جلب توجه کند و ترغیبی به وجود آورد و مورد اقبال و عمل مشتاقان به کسب فضائل و معنویت شود..

نگارنده بر این امر اصرار دارد تا ضرورت این مختصر تحقیق باعث تحوّل و تشویق بیشتر به برپایی باشکوه نماز جمعه گردد و جوانان عزیز از طریق این فریضه در جهت مصالح دنیوی و اخروی بهره‌ی وافی نصیبشان گردد و این مختصر تذکره برای اهل علم با همه‌ی نواقصی که دارد مفید فایده باشد.

روش تحقیق

در این پژوهش از روش کتابخانه‌ای با رجوع به آیات و روایات در کتب متعدد تفسیر و کلامی و حدیثی و جامعه‌شناسی استفاده گردیده و مطالب مورد نیاز به صورت فیش‌برداری و در

فصول و عناوین که در فهرست آمده گردآوری شده است تا با جمع‌آوری به صورت رساله‌ی موجود گامی در جهت رشد و آموزه‌های ایمانی و آنچه مصلحت فرد و جامعه است قرار گیرد.

پیشینه‌ی تحقیق

دو موضوع نماز جمعه و مصالح اجتماعی از موضوعات قابل فهم در افکار عمومی و جوامع اسلامی است و کتب متعددی در این جهت منتشر گردیده است. خصوصاً بعد از انقلاب اسلامی کتاب آیات و احادیث موضوعی نماز از مؤلف محترم آقای عباس عزیزی و نیز صلاة الجمعة و عیدین و مصادر الفرقین از انتشارات شورای سیاست‌گذاری ائمه‌ی جمعه و در مسائل اجتماعی و تأثیر نهاد-های اجتماعی بر افراد خصوصاً تعلیم و تربیت (کتاب جامعه و تاریخ از دیدگاه قرآن از استاد آیت-الله مصباح یزدی) و نیز (پایه‌های روابط اجتماعی از دیدگاه اسلام از آقای محمد تقی ناطقی) و اما به صورت پیوسته دو موضوع ابداعی است که حداقل با عنوان نقش نماز جمعه در تبیین مصالح اجتماعی محقق ندیده است. امید که گامی مؤثر ولو کوچک در مسیر رشد و تحکیم مبانی دینی و اعتقادی جامعه باشد و مورد استفاده‌ی جوانان عزیز و دانش‌پژوهان قرار گیرد.

موانع و مشکلات تحقیق

با توجه به ضعف دانش‌پژوه در امر پژوهش و تحقیق از لحاظ روش و اسلوب که در حد خود مشکل‌آفرین است و نبود منابع جدید برای الگو‌گیری از مشکلات و موانع تحقیق به حساب می‌آید. از طرف دیگر طرح نو ارائه دادن با عنوان نقش نماز جمعه در تبیین مصالح اجتماعی در رشته‌ی تبلیغ و ارتباط موجب تلاش در پژوهش و نسخه‌برداری از منابع معتبر با فقدان پیشینه‌ی عنوان از مشکلات جدی در تدوین یک رساله است که باید در متن زندگی افراد جامعه‌ی مذهبی با تناسب رشته‌ی تحصیلی قرار گیرد.

معمولاً طرح یک موضوع در ذهن و فکر آسان به نظر می‌رسد ولی تحقق و پیاده کردن آن در خارج موانع و مشکلات زیادی را به دنبال دارد از آن جمله جمع‌آوری منابع و پیوند آن‌ها با مصالح اجتماعی در چهارچوب نظام اسلامی و تطبیق آن‌ها با نماز جمعه در قالب و مفاهیم آیات و روایات ظرافت خاص خود را دارد.

امید اینکه مشوق طالبین در انجام آنچه مصلحت و خیر دنیوی و اخروی است باشد و در جهت شناخت جایگاه رفیع نماز جمعه که اصلاح بین خالق و مخلوق است مورد استفاده قرار گیرد.

اهداف تحقیق

اهداف را می‌توان در چند محور خلاصه کرد:

- ۱- جایگاه نماز جمعه و نقش آن در تبیین مصالح اجتماعی
- ۲- انجام یک پژوهش علمی و کارآمد
- ۳- زمینه‌سازی و بهره‌مندی بیشتر از فضای نماز جمعه
- ۴- تحلیل از مفهوم و شرایط و ویژگی‌های نماز جمعه در آیات و روایات
- ۵- پاسخگو بودن نماز جمعه به نیازهای دینی، فرهنگی، سیاسی و ... جامعه

سؤالات تحقیق

الف) سؤال اصلی

نماز جمعه در تبیین مصالح اجتماعی در چه موقعیتی است و چه نقشی در این جهت ایفا می‌نماید؟ با توجه به نوع اطلاعات اعم از دینی و سیاسی که در خطبه‌ها ارائه می‌شود جمع حاضر و مخاطبان چه نقشی در آگاهی‌بخشی به مصالح اجتماعی و ایجاد پابندی در جامعه و عمل در عرصه‌ی دین را به دنبال دارد؟

ب) سؤالات فرعی

۱- با مراجعه به منابع دینی محتوای خطبه‌ها چگونه می‌تواند در راستای مصالح اجتماعی و یا ناظر به کدام مباحث اجتماعی اخذ شود؟

۲- آموزه‌های نماز جمعه چه نقشی نسبت به درگیر نمودن مسئولین منطقه یا کشور برای توجه دادن آنان به مصالح اجتماعی دارد؟

۳- با توجه به حضور مردم در نماز جمعه چگونه نقش این نماز در تبیین مصالح اجتماعی عامل اصلی در ایجاد انگیزه‌ی قوی و مشارکت مردم در مصالح اجتماعی است؟

۴- چه رابطه‌ای بین جامعه و مصالح اجتماعی است؟

فرضیه‌ی تحقیق

۱- به نظر می‌رسد با مراجعه به متون دینی نماز جمعه نقش سازنده‌ای در تبیین و آگاهی دادن به مردم نسبت به مصالح اجتماعی داشته باشد.

۲- به نظر می‌رسد بخش قابل توجهی از اطلاع‌رسانی سالم از آموزه‌های اصیل اسلامی از تریبون نماز جمعه و حضور مردم در این اجتماع سیاسی، عبادی را در قبال مصالح اجتماعی پاسخگو باشد.

۳- به نظر می‌رسد اقامه‌ی نماز جمعه در جهت‌دهی به کلیه‌ی فعالیت‌های ارزشی در جامعه نقش بالنده‌تری در پاسخگویی به نیازهای جامعه به ویژه نیازهای دینی و فرهنگی و حضور فعال مردم در امور سیاسی داشته باشد.

فصل اول

کلیات